

باب النبی ﷺ (۲): از درهای ضلع شرقی مسجد النبی

باب النبی نخستین^۱ و به گزارشی، دومین^۲ در دیوار شرقی مسجد النبی از سمت قبله بوده است. در پی ویران سازی حجره های همسران پیامبر و پیوستن آن ها به مسجد النبی به دستور ولید بن عبدالملک (حک: ۸۶-۹۶ق.) و به دست عمر بن عبدالعزیز، والی حرمین شریفین (حک: ۸۷-۹۳ق.) به سال ۸۸ق. در برابر خانه و مرقد پیامبر ﷺ در پی به نام باب النبی ساخته شد.^۳ برخی هنگام ساخت آن را روزگار مهدی عباسی (حک: ۱۵۸-۱۶۹ق.) دانسته اند.^۴ بر این اساس، سخن مراغی (م. ۸۱۶ق.) صحیح به نظر نمی رسد که نام گذاری در را به سبب ورود پیامبر ﷺ از آن دانسته^۵ و برخی متأخران نیز از گفته او پیروی کرده اند.^۶ گویا قرار داشتن باب در برابر قبر مطهر پیامبر ﷺ سبب این نام گذاری بوده است.^۷

در سده سوم ق. در سمت بیرونی باب النبی آیه ۱۶۴ بقره: ۲/ ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

۱. اخبار المدينة، ص ۱۰۵؛ التعریف بما أنست الهجرة، ص ۱۰۳؛ المغانم المطابه، ج ۱، ص ۴۲۵.
۲. الدرر الثمینه، ص ۱۲۱.
۳. المناسک، ص ۳۷۶؛ التعریف بتاريخ، ص ۴۱۵-۴۱۶.
۴. الدرر الثمینه، ص ۱۲۱.
۵. تحقیق النصره، ص ۱۱۸.
۶. مدینه شناسی، ص ۱۱۰.
۷. التعریف بتاريخ، ص ۴۵.

مکتبه الثقافه، ۱۴۱۵ق؛ اخبار مکة: الفاکهی (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ الاعلام باعلام بیت الله الحرام: محمد بن احمد النهروالی (م. ۹۹۰ق.)، به کوشش علی محمد، قاهره، مکتبه الثقافه الدینییه، ۱۴۲۵ق؛ البلدان: ابن الفقیه (م. ۳۶۵ق.)، به کوشش یوسف الهادی، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۱۶ق؛ بهجة النفوس و الاسرار: عبدالله محمد المرجانی (م. ۶۹۹ق.)، به کوشش محمد شوقی، ریاض، مکتبه الملک فهد، ۱۴۲۵ق؛ التاريخ القویم: محمد طاهر الکردی، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۲۰ق؛ تاریخ عمارة المسجد الحرام: حسین عبدالله باسلامه، جده، نهامه، ۱۴۰۰ق؛ تاریخ مکه المشرفه: محمد ابن الضیاء (م. ۸۵۴ق.)، به کوشش علاء و ایمن، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۴ق؛ رحلة ابن بطوطه: ابن بطوطه (م. ۷۷۹ق.)، به کوشش التازی، رباط، المملكة المغربیه، ۱۴۱۷ق؛ رحلة ابن جبیر: محمد بن احمد (م. ۶۱۴ق.)، بیروت، دار مکتبه الهلال، ۱۹۸۶م؛ سفرنامه ناصر خسرو: ناصر خسرو (م. ۴۸۱ق.)، تهران، زوار، ۱۳۸۱ش؛ شفاء الغرام: محمد الفأسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق؛ العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین: محمد الفأسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش فؤاد سیر، مصر، الرساله، ۱۴۰۶ق؛ قاموس الحرمین الشریفین: محمد رضا النعمتی، مشعر، ۱۴۱۸ق؛ موسوعة مکه المكرمة و المدينة المنوره: احمد زکی یمانی، مصر، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۹ق.

ابوالفضل ربانی

وَ اِخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ ... بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ
لَايَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» و بر طاق آن، در سمت
چپ، عبارت «هذا ما انتهى عمل اهل بیت
المقدس»^۱ نقش بسته بود که نشان دهنده مکان
پایان گسترش به دست کارگران بیت
المقدس در دوران هارون خلیفه عباسی
(حک: ۱۷۰-۱۹۳ق.) بود.

هنگام برداشته شدن باب النبی به درستی
دانسته نیست. گویند که این باب، در بازسازی
دیوار شرقی برداشته شد.^۲ گویا هدف از این
بازسازی، ترمیم دیوار شرقی به سال ۱۷۳ق. به
دست محمد بن عبدالله بن سلیمان، والی
هارون عباسی (حک: ۱۷۰-۱۹۳ق.) بوده
است.^۳ پس از برداشتن در، پنجره‌ای در آن
قسمت قرار داده شد که از آن‌جا، آرامگاه
پیامبر ﷺ دیده می‌شد.^۴

از سرنوشت این در تا دوره سلطان
عبدالمجید عثمانی (حک: ۱۲۵۵-۱۲۷۷ق.)
آگاهی در دست نیست. در این دوره، به
دستور وی، برای مشخص شدن مکان باب
النبی، با بهره‌وری از سنگ‌های قرمز رنگ،
طاقی بالای مکان در ساخته شد. این طاق که
اکنون نیز وجود دارد، بر دو ستون تزیین شده

استوار است. پنجره‌ای مسی و زرد رنگ نیز در
زیر طاق قرار دارد. بر بالای آن کنگره زیبایی
است که با سنگ تزیین شده و آیه ۵۶
احزاب/۳۳: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ بر
آن نقش بسته است.^۵

اصطلاح باب النبی در روایت‌های گوناگون
یاد شده است؛^۶ اما مقصود از آن، همین باب
النبی نیست؛ زیرا چنان‌که گفته شد، این باب
سال‌ها پس از رحلت پیامبر ساخته شده است.
مقصود از باب النبی در روایت‌ها، مکانی است
که پیامبر در زمان گزارش در آن حضور
داشته و مکانی معین نیست.
نیز باب النبی نام یکی از درهای ضلع شرقی
مسجد الحرام است.^۷ این نام بر یکی از درهای
مسجد الاقصی در بیت المقدس نیز اطلاق
می‌شده است.^۸

◀ منابع

۱. اخبار المدینه: محمد ابن زباله (م. ۱۹۹ق.)، به
کوشش ابن سلامه، مرکز بحوث و دراسات
المدینه، ۱۴۲۴ق؛ اخبار مکه: الازرقی
(م. ۲۴۸ق.)، به کوشش رشدی الصالح، مکه،

۵. التعریف بتاریخ، ص ۴۱۶.
۶. مسند البزار، ج ۳، ص ۲۱۹؛ المعجم الكبير، ج ۴، ص ۵۹؛ شرح
نهج البلاغه، ج ۶ ص ۴۳.
۷. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۸۷-۸۸؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲،
ص ۱۸۸-۱۸۹؛ موسوعة مكة المكرمة، ج ۴، ص ۴۲۷.
۸. البلدان، ص ۱۵۱؛ سفرنامه ناصر خسرو، ص ۲۱۱.

۱. المناسک، ص ۲۸۹-۳۹۰.
۲. اخبار المدینه، ص ۱۰۵.
۳. المناسک، ص ۳۷۲.
۴. اخبار المدینه، ص ۱۰۵.

باب النساء (۱): از درهای اصلی و

بزرگ مسجد النبی

باب النساء از درهای اصلی مسجد النبی در انتهای سمت شمالی دیوار شرقی مسجد است.^۱ این در از سوی شمال به خانه‌ها و حجره‌های پیامبر و نیز خانه اسماء دختر ابوبکر^۲ گشوده می‌شد که همگی در دوران ولید بن عبدالملک (حک: ۸۶-۹۶ق.) برای گسترش مسجد ویران شدند.^۳

این باب به دلیل قرار گرفتن در برابر خانه ابوبکر، باب ابوبکر نیز خوانده شده است. نیز از آنجا که این خانه بعدها به ریطه دختر سفاح، نخستین خلیفه عباسی (حک: ۱۳۲-۱۳۶ق.) تعلق یافت، این باب به باب ریطه هم مشهور شد.^۴

باب النساء در دوره حکومت عمر بن خطاب (۱۳-۲۳ق.) ضمن گسترش مسجد النبی (سال ۱۷ق.) ساخته شد و به دستور او برای ورود و خروج زنان اختصاص یافت.^۵ در گزارشی دیگر آمده که عمر به پشتوانه سخنی از پیامبر در وقف این باب برای زنان، آن را

۱. رحلة العبدی، ج ۱، ص ۴۲۴؛ مرآة الحرمین، ص ۴۴۹.

۲. وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۵۳.

۳. الطبقات، ج ۴، ص ۱۶۶-۱۶۷؛ امتاع الاسماع، ج ۱۰، ص ۹۴؛ السیرة الحلبيّة، ج ۲، ص ۲۸۸.

۴. بهجة النفوس، ج ۱، ص ۲۴۵؛ تاریخ مکه المشرفة، ج ۱، ص ۲۹۲.

۵. وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۶۰، ۲۱۶.

مکتبه الثقافة، ۱۴۱۵ق؛ اخبار مکه: الفاکهی (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ بحار الانوار: المجلسی (م. ۱۱۱۰ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق؛ البلدان: ابن الفقیه (م. ۳۶۵ق.)، به کوشش یوسف الهادی، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۱۶ق؛ تحقیق النصره بتلخیص معالم دار الهجرة: ابوبکر بن الحسین المرغی (م. ۸۱۶ق.)، به کوشش ابویعقوب، قاهره، دار الفلاح، ۲۰۰۹م؛ التعریف بتاریخ و معالم المسجد النبوی الشریف: ضیاء بن محمد عطار، جدّه، کنوز المعرفه، ۱۴۳۲ق؛ التعریف بما أنست الهجرة: محمد المطری (م. ۷۴۱ق.)، به کوشش الرحیلی، ریاض، دار الملك عبدالعزيز، ۱۴۲۶ق؛ الدرّة الثمینیة فی اخبار المدینة: محمد ابن النجار (م. ۶۴۳ق.)، به کوشش محمد زینهم، قاهره، مکتبه الثقافة الدینیة، ۱۴۱۷ق؛ سفرنامه ناصر خسرو: ناصر خسرو (م. ۴۸۱ق.)، تهران، زوّار، ۱۳۸۱ش؛ شرح نهج البلاغه: ابن ابی الحدید (م. ۶۵۶ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، دار احیاء الکتب العربیة، ۱۳۷۸ق؛ مجمع الزوائد: الهیثمی (م. ۸۰۷ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۰۲ق؛ مدینه شناسی: سید محمد باقر نجفی، تهران، شرکت قلم، ۱۳۶۴ش؛ مسند البزار: احمد بن عمرو البزار (م. ۲۹۲ق.)، به کوشش محفوظ الرحمن، بیروت، مکتبه العلوم و الحکم، ۱۴۰۹ق؛ المعجم الكبير: الطبرانی (م. ۳۶۰ق.)، به کوشش حمدی عبدالمجید، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۵ق؛ المغانم المطابه: محمد الفیروزآبادی (م. ۸۱۷ق.)، مدینه، مرکز بحوث و دراسات المدینة، ۱۴۲۳ق؛ المناسک و اماکن طرق الحج: ابواسحق الحرّبی (م. ۲۸۵ق.)، به کوشش حمد الجاسر، ریاض، دار الیمامه، ۱۴۰۱ق.

ابوالفضل ربانی

